

המקור בפרשה: אם יהיה אלוקים עמדי (כח כ) ב"י ו"ד רנח.

מסביב לשולחן

עורך - הרב שלמה רוזנשטיין

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

משולחן גבוה

הרב מאיר שולביץ

עיקרי העניין

סקנ"ג) שאין זה אלא בשבועה בלא קנין, אבל בשבועה וקנו מידו, הרי זה כאילו אמר "מעכשור", והשבועה מבטלת האסמכתא, אבל רוב הפוסקים חולקים וסוברים שאף בקנין אין החיוב אלא משום השבועה בלבד. ב"ח וס"ז וש"ך שם, וע"ש בפת"ש ס"ק כ בשם הנובי" שהסמ"ע יחיד בדבר. ויש חולקים וסוברים שאף בנדרי הקדש וצדקה אין אסמכתא קונה, שאמירה לגבוה אינה עדיפה ממסירה להדיוט. שו"ת מהר"ם בר"ב שם בשם גדול אחד מצרפת; הגמ"ר סנהדרין פ"ג.

ג נדרי צדקה. ויש שכתבו ששלשה נדרי צדקה הם: א) אם התנה על דבר הרשות, כגון שאמר אם לא אלך למקום פלוני אשב בתענית או אתן כך וכך לצדקה, הרי זו אסמכתא, כיון שההליכה הוא דבר הרשות; ב) אם התנה לזרז עצמו לדבר מצוה, שאם לא יעשה מצוה פלונית יתן כך וכך לצדקה או ישב בתענית, אין זו אסמכתא; ג) אם נדר להציל עצמו מצרה, כגון נדרו של יעקב אבינו: אם יהיה אלהים עמדי וגו' וכיוצא, אף זו אינה אסמכתא. רבינו ירוחם ריש נתיב יט; שו"ע א"ח תקסב יג, וע"ש בב"י. ועי' שו"ת חת"ס חיל"ד סי' רמב שהבין בדעת ר"י שמחלק בין תנאי שאינו רוצה שיתקיים שהוא אסמכתא לתנאי שרוצה בקיומו, כגון אם יהיה אלהים עמדי וגו', שאינו אסמכתא. ויש שמחלק בין נדרי תענית לנדרי צדקה, שבנדרי תענית אין אסמכתא מועילה, שאין כאן "כמסירה להדיוט", אבל בנדרי צדקה, מכיון שאמירה לגבוה כמסירה להדיוט, הרי היא כמסירה המועלת בשום פעם להדיוט. שו"ת חת"ס שם בישוב דעת השו"ע שלא יסתור דברי עצמו מא"ח סי' תקסב ליר"ד סי' רנח.

ד נדר בדבר שלא בא לעולם. ז"ל הרמב"ם (ערכין ו, לא - לג) יראה לי שאע"פ שאין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם אם אמר הרי עלי להקדישו הרי זה חייב להקדישו כשיבא לעולם משום נדרו, ואם לא הקדיש הרי זה עובר משום בל תאחר ולא יחל דברו ומשום ככל היוצא מפיו יעשה כשאר הנדרים. כיצד האומר הרי עלי להקדיש כל שתעלה מצודתי מן הים, הרי עלי ליתן לעניים פירות שתוציא שדה זו, הרי עלי להחרים או ליתן לשבויים כל שאשתכר בשנה זו וכל כיוצא במאמרים אלו הרי זה חייב ליתן ולעשות בהן מה שאמר כשיבואו לידו, וזה וכיוצא בו בכלל נדרים הוא לא בכלל הקדשות. ראייה לדבר זה מה שאמר יעקב אבינו "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך", ונאמר "אשר נדרת לי שם נדר".

ה נדר בלב. כתב האור החיים הק' שלכו כתוב "לאמר" - שהוציא הנדר בשפתיו כי זולת זה נדר בלב אינו נדר. ותמהו עליו הרי הקדש חל במחשבה, כדאייתא בשבועות (כה, ב) דדרשינן כל נדיב לב. ות"י על פי מש"כ הרמב"ם שה"ט שאין כאן בעיא של דבר שלא בא לעולם משום שנדר חל על דבר שלא בא לעולם, א"כ ע"כ היה

א מקור העניין. בפרשתנו (כח, כ) וַיֵּדַר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר אִם יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי וְשָׁמְרָנִי בְּדֶרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וְבִגְד לְלַבֵּשׁ: וכתב המרדכי (פ"ד דב"ק), פסק רבינו מאיר, דנדר ושבועה ותקיעת כף מהני אפילו באסמכתא, משום דרובן ע"י דאי הן, אם יהיה אלהים עמדי, וכן (ף חקת) אם נתן נתן את העם הזה ביד. וכן התורה תמימה כאן, - וראינו להעיר כאן הערה אחת בלשון הפסוק הסמוך ושבתי בשלום אל בית אבי, פי' רש"י בשלום מן החטא שלא אלמד מדרכי לבן, ולא נתבאר מניין לו לפרש כן ולא בפשיטות בשלמות הגוף וכמו הלשונות הקודמים, ושמרני בדרך, ונתן לי לחם וכו', הרי אלו דברים גשמיים. וקרוב לומר דקשה לי דבלשונות הקודמים תלה הפעולה בהקב"ה, ושמרני, ונתן לי, ולפי"ז הול"ל גם כאן והשיבני, ולמה תלה ההשבה בעצמו, כמ"ש ושבתי, לכן פירש"י דכוון על השלמות מן החטא, ע"ד מ"ש (ברכות ל"ג ב') הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, וא"כ דבר זה באמת תלוי בו בעצמו. - ומה שאמר יעקב ושבתי בשלום ולא לשלום עיני מ"ש לעיל בפ' לך בפ' ואתה תבוא אל אבותיך בשלום:

ב גדר הדברים. ענין אסמכתא ידוע, והם תנאים שמתנים אנשים ביניהם אף על פי שהם בעדים ובשטר אם יהי' כך או אם תעשה כך אתן לך מנה ואם לאו לא אתן, אז אף על פי שעשה או שהי' הדבר לא קנה, מפני שכל האומר אם יהי' או אם לא יהי' לא גמר והקנה, שהרי דעתו עדיין אינה סומכת לבטח, מפני שחושב שמא יהי' או שמא לא יהי', ופסק רבינו מאיר דנדר ושבועה ותקיעת כף מהני אפילו באסמכתא, משום דרובן הן בלשון אם יהי', כמבואר לפנינו. וטעם הדבר משום דאמירה לגבוה כמסירה להדיוט. ופרטי דיני אסמכתא בחו"מ סי' ר"ט ור"ב. --וא"כ נדר ושבועה ותקיעת-כף מועילים אפילו באסמכתא, שכן רובם של אלו הם בלשון תנאי: וכשאמר: אמירה-לגבוה-כמסירה-להדיוט, אין פירושו כמסירה גרידא, שנאמר שכשם שמסירה להדיוט אינה קונה באסמכתא, כך אמירה לגבוה אינה עדיפה ממנה, אלא פירושו כמסירה המועלת בהדיוט שו"ת מהר"ם בר"ב ד' לבוב סי' ריב; מרדכי ב"ק סופ"ד בשם הר"ם, ועי' אוצר הגאונים נדרים סי' פח - צא; שו"ע ח"מ רז יט, והוא הדין כשנדר לצדקה באסמכתא שמועיל אוצר הגאונים שם סי' פח; שו"ת הרא"ש כלל יג; מרדכי ב"ק שם בשם ר' נתנאל; טושי"ע י"ד רנח י; רמ"א בשו"ע ח"מ שם.. בשבועה לחברו, שאין בה משום אמירה לגבוה, אין החיוב משום עצם ההתחייבות של האסמכתא, אלא משום קיום השבועה, ולכן אין יורשיו חייבים לקיים שבועתו, וכן הוא עצמו, אם הוא נשאל על שבועתו, ואינו חייב שוב לקיים, וכן אין בית דין יורדים לנכסיו שו"ת הריב"ש סי' שלה, ועי"ש סי' שמא. ועי' רמ"א בשו"ע ח"מ סי' רט ד לענין דבר שלא בא לעולם בשבועה וסי' רז יט שהשוה אסמכתא לדבר שלא בא לעולם, עי"ש בסמ"ע. אלא שכתב הסמ"ע (שם

מין ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א

צדקה וקרבות מעכו"ם

כתב ההגהות אשר"י (ב"ב פ"א סי' לו): "שאלתי מ"ש צדקה אין מקבלין מהן, ומ"ש נדרים ונדבות דמקבלין מהן, ודרשינן איש איש, אדרבה נסמוך אדאורייתא (דקרא דביבש קצירה תשברנה שמיניה ילפי' שאין מקבלין צדקה מהן, הוא מדברי קבלה), וכמו שמקבלין נדרים ונדבות כך נקבל צדקה. ופי' לי מו"ד אברה הטעם לפי שנדרים ונדבות אין באין לכפר".

ולכאו' צ"ב טובא, דהא אי' בקרא להדיא דקרבות באים לכפר, דכתיב (ויקרא א, ד) גבי עולת נדבה "ונרצה לו לכפר עליו", וא"כ היאך כתב ההגהות אשרי שמקבלין נדרים ונדבות מהעכו"ם מפני שאין באין לכפר.

והנראה לבאר בפשיטות, דהא ודאי דקרבות באים לכפר, אלא דגויים לאו בני כפרת קרבן הם, כדאי' בגמ' (זבחים מה, ב), ואמנם יש להם מצוה בזה ויש להם בזה זכויות, אבל אי"ז מכפר ואין זה מגין מן היסורים, משא"כ צדקה שהיא מכפרת ומגינה גם לגויים, וכדכתיב (דניאל ד, כד) גבי העצה שהשיא דניאל לנבוכדנצר "וחטאך בצדקה פרוק".

ובתוס' ב"ב דף ח' ע"א הק' על הא דקבל מההוא טייעא דנדב שרגא לבי כנישתא בפ"ק דערכין (דף ו ע"ב), ות"י התוס' ד"התם טעמא משום דהוה כמו קרבן ואמרינן (נזיר סב ע"א) איש איש לרבות נכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל". והיינו דנדבה לבית הכנסת, חשיבא דנדבת קרבן, כיון דהוי דבר שבקדושה, וביהכ"נ הוי כמו בית המקדש. ולהנ"ל צ"ל דכיון שבית הכנסת הוי כמו בית המקדש, לכן ג"כ נדבה לבית הכנסת אינה כנתינת צדקה לעני, ואינה מגינה על העכו"ם, ולכן שרי ליקח ממנו.

מעלת ריבוי הצדקה

בגמ' ב"ב ט ע"ב, מאי דכתיב וילבש צדקה כשריון, לומר לך מה שריון זה כל

הגאון רבי נפתלי נטסבוים שליט"א
ראש ישיבת חיי משה

אסמכתא בצדקה, כשאין כוונתו לצדקה

מעשה שהיה בראש ישיבה שעמד לקנות בנין עבורו ועבור ישיבה שדעתו לפתוח בבנין, והיה פיסוק דמים בינו לבין המוכר ועמדו לגמור המקח, ואח"כ באו ממוסד אחר ורצו לקנות הבנין והעלו במחיר הבנין בכדי לסלק את הראשון, ולאחר מ"מ ביניהם דרשו בעלי המוסד השני שיתחייב להם סך גדול, כדי שימשכו ידיהם מקניית הבנין, ולרובו צערו חתם הראש ישיבה, וכעת בא בכ"כ טענות לפטרו. ובמק"א [קובץ מקבציאל יד] הארכנו בכל הנידון בזה, והבאנו דברי השי"ך (סי' פ"א ס"ק 1) שהשוה דינא דלמוד עם בני, לדינא דערב ומתנה שו"ח דלרמב"ם בתרויהו לא מתחייב בלא קנין, כיון דדמי לאסמכתא [והארכנו שם לבאר הדמיון ביניהם].

אולם טען חכ"א, שכיון שהראש ישיבה הבטיח הכסף למוסד תורני, הוי כנודר לצדקה, ומבואר בחו"מ (סי' ר"ז סי"ט) דנדר ושבועה מהני אפילו באסמכתא, וא"כ חייב ראש הישיבה מדין נדרי צדקה לתת למוסד את הסך שנתחייב, ולא צריכים בזה קניינים, וכן אינו יכול לטעון שמה שהבטיח הוא אסמכתא בעלמא, שהרי יש עליו חיוב של נדרי צדקה, עכ"ד.

אמנם זה אינו שנדרי צדקה שייך רק אם כוונתו ליתן נדבה לעני, וכוונתו לידור מעות עבור צדקה, אבל כשהבטיח הכסף עבור שילוקו ידם מלקנות הבנין והכסף הוא דמי עזיבה, ולא היה דעתו לידור מעות למוסד ולנדב לעניים אלא כוונתו לסלקם, ובזה לא שייך לומר שיש כאן נדר.

ודוגמא לזה מהא דסימן רמ"ג סעיף ב' דבהולך מתנה לפלוני והמקבל עני, אינו יכול לחזור בו דהוי כנודר לעני (ומקורו בירושלמי הובא בראשונים בב"מ דף מ"ט ע"א), ולפי זה מי ששכר פועל למלאכה והפועל היה עני, האם לא יוכל לחזור בו כל זמן שלא התחילו במלאכה (כמבואר בסימן של"ג) והרי לא הוזכר שום חילוק בסימן של"ג בין אם הפועל עני או עשיר, וסתם פועלים עניים הן, כדמשמע בסוף האומנין (ב"מ דף פ"ג ע"א) ולא אמרינן שאם שכר פועל עני דינו כנודר לעני.

ועל כרחן הטעם, שאם דעתו ליתן צדקה לעני ומתנת חנים מחמת עניו, בזה הוי נדר לצדקה, אבל כששכרו להיות פועל ושכרו יתנו לו עבור פעולתו, בזה לא שייך לומר שיהיה כאן דין נדר ויכול לחזור בו כמו בשאר פועל. וב"ה מצאתי בשו"ת בית שלמה (חול"מ סימן י"ז) שכתב להדיא שאין חילוק בין פועל עני לעשיר, כיון שאין דעתו ליתן לו מתנה מחמת עניו, אלא ששכרו כפועל ויתן לו שכר פעולתו, ולא שייך לומר שחייב מדין נדר.

אמנם בקצות החשן (סימן רס"ד ס"ק ד') כתב שאם שכר פועל עני והבטיחו לו שכר יותר מכפי שכרו הראוי לו, צריך ליתן לו כל שכרו, דכיון שהבטיח לעני דינו כנדר, וכן כתב בסימן פ"א (ס"ק ג') והביא ראיה משו"ת מיימוני שכתב באומר למוד עם בנך, שאם היה עני חייב ליתן לו שכר מדין נדר, עיי"ש. וע"ע בנתיבות סימן פ"א ס"ק ב'.

ובשו"ת בית שלמה דחה ראיית הקצות החשן משו"ת מיימוני, דהתם אין דין שכירות, וכן כשהחתן היה מחויב ללמוד עם בנו, בזה י"ל שהבטחת השכר היה רק מחמת עוניו ודוחקו, וכוונתו ליתן לו בצדקה, משום הכי הוי נדר אבל בסתם פועל ששכרו לעבודתו, ושכרו הוא עבור פעולתו בודאי שאין בזה חיוב נדר. וכן פסק בשו"ת מהרש"ם (ח"א סימן ל"ח) שאין בזה נדר, וע"ע במשפט שלום סימן קפ"ה (סעיף י') באריכות.

וא"כ בנידון דידן שהבטחת הכסף לא היה כנדבה למוסד, אלא רק עבור הסילוק מהמקח, אין כאן נדר ורק התחייבות ממון כמו לאדם אחר, וממילא שייך כל מה שכתבנו במק"א שאין כאן חיוב מדין פועל, ואין עליו חיוב לתת את מה שהתחייב וכמבואר.

(מקבציאל יד, עיי"ש הרחבה גדולה)

קליפה וקליפה מצטרפת לשריון גדול אף צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול, רבי חנינא אמר מהכא וכנגד עדים כל צדקותינו, מה בגד זה כל נימא ונימא מצטרפת לבגד גדול, אף צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול. ולכא' צ"ב מאי קמ"ל בזה, והא פשיטא דככל שיש יותר פרוטות כך החשבון גדול יותר.

והנראה לבאר בזה דכמו בשריון שבעצם כל קליפה וקליפה אינה שריון, אלא שבצירוף כל הקליפות יחד נעשה שריון שהוא דבר חדש, שזהו הבדל לא רק בכמות שיש יותר קליפות, אלא הוא הבדל באיכות שאין זה הרבה קליפות אלא "שריון". וכן כל נימא ונימא אי"ז "בגד", אלא שבצירוף נימא ונימא נעשה בגד, שהוא אינו הבדל בכמות אלא באיכות. וכך גם בצדקה דאין זה כמו במילי דעלמא דצירוף הפרוטות הוא רק הבדל בכמות, אלא הוא הבדל באיכות, דשני פרוטות אין זה פעמיים אותה המצוה, אלא זה איכות אחרת, והיינו שהאדם מקבל מזה שלימות אחרת ולא פעמיים אותה השלימות. וכן בשאר כל המצות דהמקיים את אותה מצוה שנית, אין זה רק הבדל בכמות אלא בכל האיכות.

והיינו משום דברוחניות אין כמות אלא רק איכות, זה לא דבר המוגבל בזמן ומקום, אין לזה מספרים ומדות, דאין זה דבר גשמי, הכל רק איכות. ולכן ברוחניות יש חשיבות יתירה לכל דבר קטן, ואפי' מחשבה טובה, כיון שע"י צירוף כל דבר קטן, ואפי' מחשבה טובה, האדם מקבל שלימות של איכות אחרת ודרגה אחרת. (שיעורי רבי גרשון ב"ב)

הרב ירחמיאל קראם

לימוד המוסר

'אסמכתא בנדרי צדקה'

הטור בהלכות צדקה מביא: 'אמירת אדם לגבוה כמסירתו להדיוט לפיכך מי שנודר צדקה אי אפשר לו לחזור בו' אמירה, דיבור, שאני מקדיש או נותן לצדקה היא 'כמסירתו להדיוט' היא פועלת קניין והתחייבות בדיוק כמו שפועלת 'מסירה' במערכת הקניינים שבין אדם לחברו. בהקדש בצדקה יש לדיבור כוח ליצור חלויות גם ללא מעשה.

הבית יוסף שם מביא דברי הרא"ש שדין 'אסמכתא' שהיא התחייבות שאדם מקבל על עצמו על צד ספק, שייך גם בדבר מצווה. וכתב שיש בזה שלשה חילוקים. אם ההתחייבות שלו היא לדבר הרשות 'כגון שאמר אם לא אלך למקום פלוני אשב בתענית או אתן כך וכך לצדקה' שההליכה לשם איננה מצווה היא דבר הרשות. התחייבותו נחשבת לאסמכתא ו'אסמכתא לא קני'.

אבל אם 'התנה לדבר מצווה כלומר לזרז עצמו אם לא אעשה מצווה פלוני אתן כך וכך לצדקה' אף שזו התחייבות על הספק שהרי ספק אם יקיים המצווה 'מועיל ולא הוי אסמכתא' וההתחייבות שלו קיימת. או 'אם התנה להציל עצמו מצרה כגון יעקב אם יהיה א' עמדי או כיוצא בזה מועיל ולא הוי אסמכתא'.

בדבר מצווה, לא רק שאמירתו, דבורו הוא כמו עשיית מעשה קניין, גם התחייבותו אף שהיא אסמכתא שהיא על צד ספק, כמו התחייבותו של יעקב אבינו 'אם יהיה א' עימדי', היא תופסת ונחשבת להתחייבות.

יתרה מזו, הבית יוסף מביא מחלוקת ראשונים לגבי 'מחשבה' להקדש או לצדקה. דעת הרא"ש על פי הגמרא בשבועות: 'גמר בלבו צריך להוציא בשפתיו' ש'אדם שקנה קרקע על דעת שיעשנו הקדש ולא הוציא בפיו כלום, הוי דברים שבלב'. תרומה במחשבה ללא דיבור אינה תרומה. מאידך מביא דעת המרדכי הלומד מהגמרא במסכת שבועות: 'גמר בליבו מניין? תלמוד לומר 'כל נדיב לב'. שמחשבה כן מועילה וכתב: 'פסק בתשובת הגאון שהגומר בליבו ליתן צדקה כאילו הוציא בפיו'. מחשבה, גמירות דעת בלב, גם בלי דיבור בפה, מחייבת בצדקה.

מכל האמור יכולים אנו ללמוד מה כוחה של מחשבה. מה משמעותו של הרור החולף במוחו של האדם. הבה נתבונן ונלמד על כוחה של המחשבה. אדם חושב, מהרהר, מדמיון. מוחו עובד ללא הרף. הוא מחשב חשבונות, עורך תוכניות, בונה וסותר, חולם והוזהר. למחשבה אין גבולות, אין לה מעצורים. בשנייה אחת יכול האדם להעביר במחשבתו עולם ומלואו.

הביאור הלכה בתחילת סימן א' כתב: 'שש מצוות חיונן תמיד לא יפסקו מעל האדם אפילו רגע אחד כל ימיו וכל זמן וכל רגע שיחשוב בהן קיים מצוות עשה ואין קץ למתן שכר המצוות'. על ידי המחשבה יכול האדם לקיים שש מצוות תמידיות אלו. אדם מהרהר בדברי תורה מצוות תלמוד תורה בידו. התורה דורשת

השאלת נכס

בשו"ע חו"מ סי' צ"ז כתב כי הלוואה עדיפא מצדקה, ומסתבר כי גם השאלה יש בה ענין של צדקה ויסוד הוא גם בהלוואה וגם בהשאלה כי אם נעשו בטעות חוזר בו המלוה או המשאיל ולמשל הא דמפורש בס' ט"ל לענין לוה שלא רוצה לתת שטר הלכה היא שחוזר בו המלוה מההלוואה.

מי שהשאיל נכס לחדרו של אחד מגדולי האדמו"רים, והנה לפני זמן נפטר האדמו"ר לבית עולמו, ובא בעל הנכס לקחתו בחזרה, השיבו להם אנשי החצר ובני האדמו"ר כי אמנם הנכס שייך למשאיל אבל כיון שנכס זה הושבח בחצרו של האדמו"ר, שהרי כשהוצא הנכס לחצר, היה שוה רק את מחירו שבזוק, וכעת ערכו בתור חפץ יודאיקה התייקר במאות אחוזים על כן דורשים מהמשאיל את ערך ההשבחה.

דין יורד נכס

בספר יבא ידיד ח"א סימן קסב, [להג"ר שלמה זעפרני שליט"א] כתב שאכן מדין יורד, רשאי האדמו"ר לקבל את ערך ההשבחה, אך משני טעמים צדדיים פטורים אותה משפחה. א. כיון שהנכס מושאל ממילא כשהסתיים זמן ההשאלה, זכות המשאיל לקחת את שלו ללא חובות אחרים, ומה שהושבח הנכס בשווי היודאיקה, הו' דבר שממילא, כי מונח בתנאי ההשאלה שיהיה רשאי המשאיל לקחת בחזרה וללא תנאים. ב. שבש"ך (סימן שצ"א ס"ק ב) ובג"ת (סימן קסד ס"ק יא) כתבו שאין לחייב מדין יורד לשדה חבירו, שבח שנעשה ממילא בלי כונת המשביח להשביחו.

אמנם נראה להעיר, על מה שכתב שמהאחר שביסוד השאלה מונח שזכות המשאיל לקחת את שלו ללא חובות אחרים לכן פטור מלשלם מדין יורד. דאין סברא זו ודאית דאפשר שכיון שלא התנה כן בפירוש חייב לשלם מדין יורד. שהרי אף במוכר לחבירו לזמן והתנה עימו שבזמן שירצה יקחהו, יש מהאחרונים שכתבו כי אעפ"כ, אם השביח הלוקח יש לו דין יורד וחייב לשלם לו, ראה שו"ת חקרי לב (חו"מ סימן ק) ומהרש"ך (שו"ת ח"ב סימן קד) ומהר"ם די בוטון (שו"ת סימן ג) ואה"ל יעקב (מהרי"ק ש"ס סימן עב).

לא נתכוון להשביח

והנה יש לומר בזה סברא נוספת לפטור את המשאיל מתשלום. כי הנה בשו"ע (סימן קסד סעי' ה) כתב: "אמר בעל העליה לבעל הבית לבנות כדי שיבנה עלייתו על גביו והוא אינו רוצה הרי בעל העליה בונה את הבית כשהיה, ויש ודר בתוכו עד שיתן לו כל יציאותיו", והקשה בנתי"מ (שם ס"ק יא) מדוע חייב לשלם ולא כל השבח כדין יורד ברשות, ותי"ד וז"ל: דדוקא כשנתכוון להשביח לחבירו, אבל הכא עיקר כוונתו לצרכו שיהיה לו מקום דירה ולא היה כוונתו להשביח לחבירו עכ"ל, אף בנידו"ד עיקר כוונתו לשימוש בלבד.

זאת ועוד אפשר כי גם אם האדמו"ר נתכוון להשביח לחבירו בשעה שירד, אין לשלם לו אם לא נתכוון לתבוע תשלום על כך, כמפורש בנתי"מ (סימן יב ס"ק ה) וז"ל אבל בדור עמי או אכול עמי שאומר שהיה בדעתו למחול לו, ודאי מהני מחשבתו דהוי כנתנו למתנה בשעת מעשה עכ"ל. והיינו כי בכדי לחייב מדין יורד צריך שתהא עיקר כוונת היורד על דעת להשביח לחבירו, וכעין מה שכ' הביא ידיד הנ"ל. וא"כ יש לפטור מאחר ועיקר כונת האדמו"ר בפעולת השיבחה היא לעצמו שיהא לו נכס לשבת, ולא בכדי להשביח את נכסי חבירו.

אם היושב על נכס נקרא פועל

ומה גם אפשר לומר כי מעיקרא דיניא פירכא, ובנכס האדמו"ר לא שייך בכלל יורד, כי ביסוד דין יורד מצינו שני טעמים בראשונים, בריטב"א (ב"מ קא). כתב ד"ר יורד הו' כערב או "פועל", ובג"ר (ב"ב או' קז) הוכיח מהרמב"ן שגדר יורד כחוב "נהנה". והנה דין פועל לא שייך לכא' על שיבחה בנכס, שדין פועל שייך רק בדבר שהרגילות לקחת עליו ממונ. וחייב נהנה אפשר שגם לא שייך הכא מאחר והמהנה לא נחסר, וקימ"ל דזה נהנה וזה לא חסר פטור.

וכן כתב בספר משפט כהלכה (סימן שעה) דחייב לשלם ליורד דוקא כשנחסר מהשבתו, והביא לדבריו ראיה מהשו"ע (סימן רלו סעי' ח). ויש לדון בזה שהרי כתב הג"ר (סימן פז ס"ק קיז) שחייב לשלם לשדכן מדין יורד, ואע"פ שלא נחסר כי מ"מ עשה פעולה שמקובל ליתן עליה ממונ. ומ"מ צעניינו פעולה שלא מקובל לתת עליה ממונ, וכמו על פעולת ישיבת האדמו"ר על נכס, אפשר שלא שייך דין יורד ואע"פ שצא מכך השבחה.

כאן "נדר" לעשות הקדש ולא מעשה הקדש, א"כ מובן למה צריך דווקא בפה, כדכתיב "מוצא שפתיך תשמור". בעיקר דברי הרמב"ם העיר הפרד"י על מה שכתב הריב"ש (סי' שכח) שקודם מ"ת אדם מקנה דבר שלב"ע, א"כ היכא מוכיח הרמב"ם שנדר של יעקב אבינו שאדם נודר דבר שלב"ע, הרי היה קודם מ"ת. ותי' על פי מש"כ הרמב"ם בהל' מלכים שב"נ אינו מזהר בבל יחל, א"כ אם יעקב אבינו נדר נדר ע"כ בתורת ישראל נדר, א"כ לולי שנדר חל על דבר שלב"ע לא היה חל נדרו.

[ו] מכירת דבר שלא בא לעולם היכא שנשבע. עיקר דברי הריב"ש סובב על השאלה איך מכר יעקב את הבכורה, הרי היה דבר שלא בא לעולם, ועי"ש שהביא שמועה שאמר הטור בשם אביו הרא"ש דהמקנה דבר שלא בא לעולם ונשבע על הדבר, המקח קיים. וזה הטעם שיעקב השביע לחשו דאי לאו הכי לא תחול המכירה, משום דהוי דבר שלא בא לעולם. -- וכתב על זה הריב"ש שאינו רואה לתלות בגברי רב רבני כותייהו סברא זו שאין לה על מה שתסמוך. וכתב דמה שהשביעו יעקב אינה ראיה, דיתכן שעשה כן משום שהכיר בעשו שאדם אלם הוא ולא יקיים את דיבורו. ומצד דבר שלא בא לעולם, כתב הריב"ש שקודם מתן תורה יתכן דהיה אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. ועיין ברמ"א (חו"מ רט, ד) שהביא דברי הריב"ש להלכה דהשבועה לא מהני לקנין בדבר שלא בא לעולם. אכן בפירוש הטור שנדפס עה"ת באמת הובא כן בשם הרא"ש, שע"י שבועה מהני הקנאת דבשלב"ל ולכן השביעו יעקב. ואם אכן יצאו הדברים מפי הרא"ש יש לבאר הטעם בזה, על פי מה שידוע לחקור מדוע אין אדם מקנה דבר שלא בעולם, דאם נימא דהחסרון משום שחסר בסמיכות דעת, אז ניחא לומר שמהני שבועה לזה, אך אם החסרון הוא בעצם מעשה הקנין שאין לו על מה לחול, צדקו דברי הריב"ש.

ובקצות החושן (רעח, יג) הביא דברי הריב"ש, אך כתב דאפשר ליישב באופן אחר מדוע הועילה מכירת הבכורה, משום שמהני סילוק מחלק בכורה, ובמה שאמר עשו "ולמה זה לי בכורה" הסתלק מבכורתו, ולכן מועיל אפילו בדבר שלא בא לעולם, [ועיין שם שהאריך בענין סילוק מנחלה ומחלק בכורה].

[ז] קודם מתן תורה. בעיקר סברת הריב"ש דלעיל, דשמה קודם מתן תורה אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, לכאורה צ"ע דמאיזה טעם נימא דרק אחרי מתן תורה התחדש כן. אכן ראיתי בשם ספר ישועות מלכו (הגר"י קוטנר) שתי"ד [בדרך חידוד], דכיון שכל העולם נברא בשביל התורה, והתנה הקב"ה שאם לא יקבלו ישראל את התורה יחזור העולם לתוהו ובוהו, הרי שבלאו הכי כל דבר לא היה נחשב אלא כדבר שלא בא לעולם עד שיקבלו את התורה, ולכן על כרחך יש לומר דקודם מתן תורה מהני קנין בדבר שלא בעולם

הודעה משמחת

בסיעתא דשמיא,

ולבקשת ציבור הקוראים,

אנו מתחילים אי"ה מסגרת נוספת

של הפצת העלון במייל,

המעונינים להצטרף ישלחו בקשה

למייל: MISAVIV1000@GMAIL.COM

בברכת התורה

אמירתו לגבוה כמסירה להדיוט בצדקה

האומר על חפץ ידוע שהוא נותנו או מוכרו להקדש נקנה הדבר להקדש מיד באמירתו כמו שהוא נקנה להדיוט בקנין מסירה כמובא בגמ' קידושין כ"ח ע"ב. עיין אבני מילואים סימן א' ס"ק ב'.

דנו הפוסקים האם נאמר הכלל אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, בצדקה לעניים. כשאדם נודר עבור צדקה לעניים יש ע"ז חיוב נדר שחייב לקיים את נדרו, אולם יש לומר שבנוסף דין נדר שהוא חייב כלפי בוראו לקיים את דברו וליתן לעניים ובלי זה עובר על כל האסורים שנאמרו בנדר מצוה כגון "בל תאחר" "מוצא שפתין תשמור", אבל הספק לגבי דין צדקה אם אומרים שדבריו כמסירה להדיוט א"כ העניים כבר זכו בזה וזה נחשב שזה שלהם ולא צריך שום קנין דאמירה עצמה נחשבת לקנין, או שמא יש לומר דרק בהקדש נאמר הלכה זאת אבל לא שנודר לצדקה, ז"א שהממון עדיין לא שייך לעניים.

הרי"ף בריש פרק שור שנגח את הפרה ב"ק דף י"ח פסק שגם בצדקה אומרים כלל זה ה"ל "אבל מידי דאיתיה ברושתיה ואמר הרי הוא לעניים **כבר זכו ביה עניים** ולא מצי למיהדר ביה כדאמר בפין זו צדקה". וכך דעת הרמב"ם בפכ"ב מהלכות מכירה הט"ו, וכן דעת הטור ביו"ד סימן רנ"ח ובחו"מ סימן קכ"ה וסימן רמ"ג, וכך נפסק בשו"ע בסימן רנ"ח והרמ"א בסימן רנ"ח, ובמחנה אפרים הלכות צדקה סימן ב' כתב שכך משמע ב"י בחו"מ סימן ר"ב, וכך כתב בקצות החושן בסימן ר"צ בדעת הב"י וכך משמע בשו"ת אבקת וכול סימן פ"ג. ומשו"כ אם הפריש מעות לצדקה נעשה מיד ממון עניים ואם הפריש לעני מסוים נקנה לאותו עני.

אולם שיטת רב האי גאון ובעל המאור בב"ק פ"ד שעניים לא זכו בקנין ממש רק יש עליו דין נדר בלבד ואין בי"ד יכולים להוציא ממנו המעות כלל. וכ"כ בשו"ת הרשב"א ח"א סימן תשס"ג. [ודלא כמש"כ בשו"ת חקרי לב יור"ד ח"ג סימן קי"א שאף דעת הרשב"א דאף בהקדש עניים נאמר הכלל של אמירתו כמסירה להדיוט]. עוד שיטה מוצאים אנו והוא שיטת רבינו ירוחם כמובא בב"י בבדק הבית סוף סימן רנ"ט שתלוי איך האדם נדב לצדקה אם אמר **סלע זו לעניים** אז נחשב אמירה כמסירה, אך אם אמר **סלע סתם** לעניים אז אין אומרים הכלל אמירה כמסירה. (עי' קצות החושן סימן פ"ז ס"ק כ"א שמביא כן בשם התומים). בשו"ת אבני נזר סימן שט"ו, ובשו"ת בית יצחק (שמעלקיש) יור"ד ח"ב סימן פ"ב אות י"ג כתב שהעיקר הוא כדברי הרמ"א.

דין אמירה שנאמר בהקדש לעניים לא צריך דווקא אמר בפה ממש אלא גם במחשבה אם חשב בלי ליתן איזה דבר לצדקה חייב לקיים מחשבתו ואין צריך אמירה, וכך פסק הרמ"א בסוף סימן רנ"ח, ז"א כמו שבהקדש לא צריך אמירה אלא גם במחשבה כבר נאמר שזה שייך להקדש היות ונאמר בנדר להקדש "כל נדיב לב" דגם בלב בלבד כבר ההקדש קונה. ה"ה גם בנדר במחשבה לעניים כבר זכו עניים. אולם אם לא אומרים דין אמירה כמסירה בנדר לעניים וכפי שהבאנו לעיל שיטות הראשונים א"כ אם אדם נודר שאינו אלא שחייב לקיים דברו מדין נדר והרי נאמר לגבי נדר **שאם גמר בלבו צריך להוציא בשפתיו**, וא"כ לא מועיל מחשבה לבד וצריך רק דיבור. ויוצא עוד נ"מ אם אדם נדב לצדקה ומת האם היורשים חייבים ליתן לעניים מה שנדר האב, וכבר חלקו בזה הב"י והרמ"א, עי' בשו"ת הרמ"א סימן מ"ז ומ"ח ובקצות החושן סימן ר"צ ס"ק ג' ומחנה אפרים צדקה סימן ב', עי' ברמ"א חו"מ סימן רנ"ב ובשו"ת חתם סופר חו"מ סימן קי"ד וסימן קט"ו ובשו"ת שבות יעקב ח"ג סימן פ"ה. ולכן אם נאמר שאומרים בצדקה אמירה כמסירה יוצא שהעניים כבר זכו בצדקה זו והיורשים חייבים ליתן לעניים כיון שהממון הוא שלהם ממש, אולם אם זה רק חיוב נדר אין היורשים חייבים לקיים נדרי אביהם כלל.

(חידוש גדול מוצאים אנו בדברי הרמ"א סימן רנ"א סעיף י"ג ה"ל "כל אמירה שיש בה רוחא לצדקה אמרינן ביה אמירתו לגבוה כמסירה להדיוט), ומבואר בראשונים בתשובות הרי"ף סימן רמ"ז ושו"ת הרדב"ז ח"ג סימן תתקמ"א ובח"ד סימן קע"ז שלא רק בצדקה לעניים נתחדש שע"י האמירה נקנה הצדקה לעניים, אלא גם בצדקה לביהכנ"ס נאמר דין זה דין של אמירתו לגבוה, ומשום כך כתב המשנ"ב בסימן ש"ו ס"ק כ"ז שאם אדם

הקדיש חפץ לביהכנ"ס בערב שבת יכול ליתנו לגבאים או להביאו לביהכנ"ס בשבת ואין בזה איסור קנין בשבת מפני שכבר חל הקנין ע"י האמירה בע"ש. (עי' חידושי רבינו חיים הלוי על הרמב"ם הלכות מכירה פכ"ב הי"ז ובס' יונת אלם (קריפלו) סימן ה'). [ומן הראוי לציין את לשון השו"ע יור"ד סימן ר"ג ס"ד "צריך להזהר שלא ידור שום דבר אפילו צדקה אין טוב לידור אלא אם ישנו בידו יתן ואם לאו לא ידור עד שיהיה לו", וכתב הט"ז (שם) ס"ק ד' דר"ל עד שיהיה לו ואז יתן בלא נדר, וכך מסיק הב"י בהלכות נדרים סימן ר"ג דבשעה שיש לו אין צריך לנדור (עיין בשו"ת שבט הלוי ח"ד סימן קכ"ו שהאריך בזה).

למוד המוסר

המשך

מהאדם שיהא שליט על מחשבתו. הוא נתבע על מחשבות אסורות. השמירה על טהרת המחשבה עבודה גדולה היא.

אנו רגילים לחשוב, שמשכן המחשבה נמצא במוח האדם. כשאתה מביט באדם השקוע במאמץ מחשבתי אף תראה את העורקים שבראשו את הקמטים שבמצחו המבטאים את המאמץ בו נתון מוחו.

לעומת זה מצינו מקורות רבים כי משכן המחשבה הוא בלב. 'רבות מחשבות בלב איש' 'ותן בלבנו בינה להבין ולהשכיל' 'איזו היא עבודה שבלב זו תפילה' 'דברים שבלב'. הרי שכל מה שקשור למחשבה זה בלב.

יסוד הדברים מבואר ב'מכתב מאלהיה' הוא מייחס אל מוח האדם, אל השכל, את הדעת, את הידיעה ואת ההבנה השכלית. המחשבה שהיא תנאי הקודם למעשה, שעליה נאמר 'סוף מעשה במחשבה תחילה', היא מחשבת המוח. היא לבדה עדיין אינה המעשה.

'שכל האדם אינו עצמותו של האדם' כותב רבנו בעל ה'מכתב מאלהיה' 'ואין לו לשכל לבדו כוח לשלוט על מעשיו של האדם'. לעומת זאת המחשבה שבלב היא כבר נחשבת למעשה. מפני שכאשר יש 'השבה אל הלב' יש לה הסכמה וקביעות בלב האדם אזי הופכת המחשבה שבלב להיות 'מעשה'. כעת היא זו השולטת על מעשה האדם.

מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה, זה כאשר המחשבה היא בלי השבה אל הלב. היא לא מחשבת הלב. ואם אין בעקבות המחשבה, מעשה, אין האדם נענש עליה. כי זו אינה מחשבה של מעשה.

נדע ונשיב אל לבנו כמה עלינו לשמור על טהרת המחשבה. בל נדלדל ונמעיט מערכה של המחשבה. כמה פעמים אנו שומעים את ההתנצלות 'מה קרה, בסך הכול חשבתי, רק רציתי', כי מחשבה רעה אף אם אינה מצטרפת למעשה הרי יש והיא מחייבת סליחה וכפרה.

צא ולמד, כמה אנו מתייסרים במחשבותינו, הרי כל כאב קטן מפחיד אותנו. כל דרישה לבדיקה לא שגרתית מוציאה אותנו מדעתנו. דמיונו המפותח עובד שעות נוספות עד לקבלת תוצאות הבדיקה. כמה אנחנו דואגים וחרדים כאשר אנו רק שומעים ח"ו על תאונה או פיגוע ד' ישמור. אין אנו נרגעים עד שנשמע את קולם של כל היקרים לנו שבריאים ושלמים הם שבח לבוא עולם.

מחשבות אלו, פחדים שבלב, ייסורים הם. הם מחייבים אותנו לפשפש במעשנו לבדוק את מחשבותינו. לבחון האם באמת שומרים אנו על טהרת המחשבה. הם צריכים לעורר אותנו לנצל את כוח המחשבה לדברים טובים. לשאיפה לטוב, לחשוב חשבונו של עולם לחשב שכר מצווה כנגד הפסידה. לדון לכף זכות לתת בלבנו שנראה כל אחד מעלת חברנו ונחשוב בטובתו.

הופיע ויצא לאור

"מסביב לשולחן" על חמישה חומשי תורה
50 נושאים על פרשיות התורה

להשיג: ספרי הישיבה

הנושאים הבאים

- ויצא- אסמכתא בנדרי צדקה, אם יהיה אלוקים עמדי (כח כ) ב"י יו"ד רנח.
- וישלח- הבא להרגך השכם להרגו, וייצר לו (לב ח) וברא"ם ושפ"ח.
- וישב- הדלקה מפני החשד, ענינא דיומא.

מכון ירושלים

אוצר מפרשי התורה

אוצר כל הפירושים והביאורים על התורה בעריכה תמציתית וייחודית להשיג בהנחיות הספרים



אשת חיל

מדרשים, נסתר, ראשונים, אחרונים, חסידות